

Зерде

ЖЕКЕ КЕЗДЕСУЛЕР

1955 жылы Қарағанды тау-көн институтына оқуға түскенімде жоғары математика пәні бойынша аға оқытушы Өлімхан Ермеков дәріс оқып жүрді. Ақ самайлы, дене бітімі мығым, маңайына мұқият қарайтын, әркімге қамқорлық таныта білетін адам. Студенттерге оның тақырып мазмұнын түсіндіруі – байсалдылығы ерекше ұнады. Дәріс оқышы Ермековтің бір ерекшелігі есімде. Өзінің жұмыс костюмінің оң жақ қалтасына бор қарындаштарын салып жүретін. Тақтадағы жазуы – ірі, ұғынықты. Сабақ аяқталғанда әлгі борды «өз орнына» қайта салып қоятын. Студенттерге түсінікті жағдай. Өлімхан Өбеуұлы лагерьден босап шыққан. Бар затын өзімен алып жүруге дағдыланған. Сол кезде ол туралы соғысқа дейін қазақ тілінде жарық көрген математика пәні оқулығының авторы деген дақпырт жүрді.

Бірнеше жыл уақыт өтті. Мен КазССР ҒА ХМИ-ге жұмысқа орналасып, осы жерде математиктің ұлы – Мағауия Ермековпен таныстым. Институт қызметкері Владимир Новиковпен бірге қарағандылық өлкетануға үңіле бастадық. 1913 жылы Ө.Ермеков ғалым Г.Потанинге Қарқаралы уезіне сапары кезінде жол көрсетті. Міне, Мағауия Өлімханұлына осы сапар туралы тереңірек білгіміз келгенін айттық. Бірақ, Потаниннің серіктесі кездесуді кейінге шегертті. Осы арада Ө.Ермеков өз үйінде бұрынғы боксшы, бұқаралық ақпарат құралдарының штаттан тыс тілшісі Костя Хоросановты қабылдады. 1967 жылғы 6 қаңтарда «Индустриальная Караганда» газетінде «Солнце со стороны России» суреттемесі жарық көрді. Мақалада Ө.Ермековтің Қазақстан автономиясын құру және В.Ленинмен кездесулері туралы жазылған.

В.Новиков екеуімізге 1969 жылдың 22 тамызында Ө.Ермековпен кездесудің сәті түсті. Үй иесі 1913 жылғы сапарға деген қызығушылығымызды жоғары бағалағанымен, Ө.Бөкейхановтың жеке қасиеттеріне кеңінен тоқталды. Оны әлемдік мәдениет пен саясаттың білгіріне теңеді. Әңгімеміз қазақы дәстүрмен жайылған дастарқан басында өрбіді.

Осы кездесудің әсері бір демде жазылып, үзіндісі «Индустриальная Караганда» газетінде 1969 жылдың 17, 18 және 19 қыркүйегінде «Последнее путешествие Григория Потанина» тақырыбында жарық көрді. «Халық жауы» деген жала тағылып, 19 жыл бойы жариялауға тыйым салынған Өлімхан Ермековтің есімі қарағандылықтарға жаңа қырынан танылды. Қазақ ұлттық идеясының ардагері біздің шұғыл қимылымызға:

– Сіздерге дейін де жазушылар мен журналистер келді. Бірақ, әлі үнсіз, – деп талданды.

1912 жылы алтын медальмен төмамдады. Томск технологиялық институтының геологиялық барлау факультетіне оқуға түсті. Томскіде Г.Потанинмен танысты. Олар және апалы-сіңілі Антонина, Екатерина Уткиналар 1913 жылдың жазын Қарқаралы уезінің Қызыларай тауына жақын жердегі Ермековтер ауылында өткізді. Қазақ халық ертегілерін жинақтады. Сол уақытта Ермековтер жайлауына заңгер Жақып Ақбаев, ақын Нарманбет Орманбетов, болыс басшысы Хасен Бижанов, ерлі-зайыптылар Нәзипа және Нұрғали Құлжановтар, аңызшы-ертекіші Аяпберген Балабатыров келді.

1913 жылы Ө.Ермеков «Қазақ» газетіне алғашқы жазбасын жолдайды. Ол 1913 жылдың 8 мымыры күні жарық көрді. Сондай-ақ, 1916 жылдың 8 қазанында жарияланды. Ал, 1917 жылдың 22 шілдесінде оның есімі «Сарыарқа» журналында басылды.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 16 ақпандағы Қаулысымен Қарқаралы қаласындағы №2 орта мектепке Өлімхан ЕРМЕКОВТИҢ есімі берілді.

Совнаркоммен байланыс орнатты. Келіссөздердің нәтижесін «Абай» журналының редакторы Жүсіпбек Аймауытов жариялады.

«Қуаныш құтты болсын! Журналымыз басылып қойғаннан кейін мынадай қуанышты хабар алып, төңдікке, билікке сусаған алаштың ауылын қуантқалы журналдың тысына осы хабарды асығып басып отырмыз. 20 март күні (ескіше) Мәскеудегі Совет өкіметінің басшысы Ленин мен народный комиссар Сталиннен Ө.Бөкейханов, Х.Фаббасов атына телеграмма келді.

«Әр халықтың өз билігін өзіне береміз деп шашқан закон-жарлығымыз әлі со қалпында, айтқанымыз - айтқан. Сіздердің өкілдеріңіз бізге әкеліп тапсырған жалпы қазақ съезінің қаулысын түгелімен қабыл аламыз, жалғыз-ақ Совет өкіметін танысаңыздар. Енді біздің билік береміз деген сөзімізді іске асыру керек. Ол жердегі тұрған

Өлімхан

ЕРМЕКОВ:

Қарқаралыға қайта оралу

1992 жылы мен А.Уткина-Веронинаның ұлы – Глеб Леонидовичті іздеп таптым. Ол отбасылық 15 фотосуретпен анасының 1913 жылғы сапар туралы жазған «Мои встречи и знакомство с Григорием Николаевичем Потаниным» деген қолжазбасын қоса салып жіберді. Мен Г.Уткинге «Сибирская старина» журналында осы деректерді шығаруды жалғастыруға кеңес бердім. Жалғасын тапты, жарыққа шықты.

«Мәскеудегі 4 ай жұмыс мерзімінде Кирвоенревком мүшелерімен үнемі байланыс жасадым. Автономиялық республика құрылғаннан кейін шеккересін Бөкейхановтың өкілі ретінде Ө.Ермеков қатысты. Шекараны талқылау мәселесінің барысы туралы Өлімхан Өбеуұлының жазбасында жазылған.

Мәлім болғандай, Совет үкіметі құрмет көрсете отырып, «Алаш» партиясы

ка және теориялық механика кафедрасының меңгерушісі, профессоры.

1926 жылы және 1929 жылы екі мәрте Қазақ ССР ЦИК-інің 6-7 шақырылымына мүшелікке сайланды.

Ермековтің абыройы – математика саласы республикадан тыс жерлерде де жоғары бағаланды. 1935 жылдың 5 қарашасында СССР ЦИК жанындағы Жоғары техникалық білім беру комитетінің Жоғары аттестациялық комиссиясы Ө.Ермековке профессор атағын беруді бекітті және алдағы уақытта ғылым докторы ғылыми дәрежесін қорғауға ұсынды. Өлімхан Өбеуұлы – қазақтың тұңғыш профессор-математигі.

1932-1936 жылдары Өлімхан Өбеуұлы ҚазССР Наркомтяжпромының тапсырмасына орай, өте өзекті мәселені қолға алды. Орта мектептердегі білім беруге қажет болғандықтан, қазақ тіліндегі математикалық терминологиялық сөздікті құрастырды. Қазақ тіліндегі жоғары математика оқулығын да қоса әзірледі. 1936-1937 жылдары профессор Ө.Ермековтің үш ғылыми жұмысы жарық көрді. «Жоғары математика курсының» екінші бөлімі де әзірленді. Бірақ, еңбек жарыққа шықпады.

1966 жылы «Первая кузница инженерных кадров Казахстана» кітабы жарық көрді. Онда Қазақ политехникалық институтының 30 жылдық тарихы мен Ө.Ермековтің биографиясынан сыр шертілген.

ҚАМАУДАН КЕЙІНГІ ҚАМАУ

1936-1937 жылдары Алматыға ғалымдарды қудалаудың толқыны жетті. Жиындарда сол кезеңнің ең жаттанды сөздері – «халық жауы», «сатқын» деген сөздер жиі айтылды. Бұған қоса, 1937 жылдың 2 тамызында Өлімханның немере әпкесінің күйеуі Темірбек Жүргенов тұтқындалды. Ө.Ермеков өзіне төнген қатерден қорғану үшін Мәскеуге жол тартты. РСФСР Мемлекеттік жоспары оқу орындарының бас басқармасы оны Куйбышев жоспарлау институтына математика және математикалық статистика кафедрасына меңгеруші етіп жіберді. Бірақ, 1938 жылдың ақпанында Ө.Ермеков қамауға алынды.

Форма № 5
НКВД КазССР

ПРОТОКОЛ ОБЫСКА

Гор. Алма-Ата, 1938, марта 27 дня. Я, сотрудник 4 отд. УГБ Бенске, на основании ордера НКВД КазССР № 265 от 28 марта 38 г. произвел обыск в квартире Ермекова А.: улица Сталина, дом № 131. При обыске присутствовали Ермекова Ракия, Терегулова Маги, Игенов Карим.

Взято для доставления в УГБ НКВД следующее: членский билет № 28 на имя Ермекова Алимхана союза Рабпрос, лечебная карточка № 285, пропуск в КазПИ, грамота-удостоверение об окончании Томского института, справок и удостоверений разных на 21 листе, книжка «15 лет Казахстана».

Обыск производил уполном. 4 отд. серж. Гос.без. Бенске.

При обыске заведена жалоба от Ермековой. Все указания в протоколе и прочтение его с примечаниями лиц, у которых обыск производился, удостоверяем: Ермекова, Игенов, Терегулова.

